

DIJELJENJE INTIMNOG ILI MANIPULIRANOG MATERIJALA BEZ PRISTANKA – ČLAN 5. DIREKTIVE (EU) 2024/1385 I KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE

Pripremio: Filip Novaković

1. Uvod

Širenje digitalne tehnologije i društvenih medija donijelo je značajan napredak u komunikaciji i dijeljenju informacija. Međutim, također je uveo nove načine za počinjenje krivičnih djela, uključujući distribuciju intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka. Ovaj fenomen, koji se često naziva „pornografija iz osvete“, „osvetnička pornografija“ ili „seksualno zlostavljanje temeljeno na slikama/video materijalu“, predstavlja ozbiljno kršenje privatnosti i ličnog integriteta, nesrazmjerno utičući na žene i potkopavajući njihovo dostojanstvo i sigurnost (McGlynn & Rackley, 2017: 534-561). Kao odgovor na sve veću učestalost i ozbiljano dejstvo takvih krivičnih djela, Europski parlament i Vijeće usvojili su Direktivu (EU) 2024/1385 o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Član 5. ove Direktive posebno se bavi pitanjem dijeljenja intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka, nalažući državama članicama da kriminaliziraju takvo ponašanje i osiguraju odgovarajuće mjere za zaštitu žrtve i odgovornost počinitelja.

Bosna i Hercegovina, kao kandidat za članstvo u Europsku uniju (EU) i zemlja koja nastoji uskladiti svoj pravni okvir sa standardima EU, suočava se s imperativnim zadatkom evaluacije i, ako je potrebno, izmjene i dopune svog krivičnog zakonodavstva kako bi ga uskladila s odredbama Direktive. Ovaj članak ima za cilj kritički ispitati u kojoj su mjeri postojeći krivični zakoni Bosne i Hercegovine usklađeni sa članom 5. Direktive (EU) 2024/1385.¹ Analiza će se usredotočiti na nekoliko ključnih aspekata: definiciju i opseg krivičnog djela i propisane sankcije. Identificirajući potencijalne nedostatke i nedosljednosti, članak nastoji dati preporuke za zakonodavne reforme koje bi poboljšale zaštitu pojedinaca od dijeljenja intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka, čime bi se potaknulo pravno okruženje koje podržava ljudska prava i ravnopravnost spolova. Ovo istraživanje je od posebne važnosti ne samo za pravne naučnike i praktičare, već i za

¹ Krivično materijalno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine čine: Krivični zakon Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/2003, 32/2003 – ispravka, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023 – u daljem tekstu: KZ BiH), Krivični zakonik Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/2017, 104/2018 – odluka Ustavnog suda, 15/2012, 89/2021, 73/2023 i „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 9/2024 – odluka Ustavnog suda BiH – u daljem tekstu KZ RS), Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 37/2003, 21/2004 – ispravka, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017 – u daljem tekstu: KZ FBiH) i Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 19/2022 – prečišćeni tekst, 3/2024 i 14/2024 – u daljem tekstu: KZ BDBiH). Kako se radi o krivičnom djelu iz nadležnosti entiteta u Bosni i Hercegovine – Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, te Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, ovaj se neće osvrtni na državni krivični zakon.

kreatore politika i zagovornike koji rade na pravednijem i ravnopravnijem društvu. Nalazi ove studije pridonijet će širem diskursu o usklađivanju nacionalnih zakona sa međunarodnim i regionalnim standardima ljudskih prava, u konačnici unaprjeđujući zajedničke napore u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u svim njegovim oblicima.

2. Zašto Direktiva (EU) 2024/1385?

Potreba za Direktivom (EU) 2024/1385 (u daljem tekstu: Direktiva), posebno u kontekstu člana 5. Direktive, proizlazi iz sve veće rasprostranjenosti i ozbiljnih implikacija distribucije intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka, koji se često naziva „osvetnička pornografija“. Naime, „osvetnička pornografija“ proizašla je iz prakse *sextinga*, olakšane modernim tehnologijama koje omogućuju stvaranje, slanje i dijeljenje seksualno eksplicitnih tekstova, slika ili videozapisa, obično između dvoje ljudi u emotivnoj/intimnoj vezi (Dimovski, 2023: 157). Radi se o pojavi može imati (i ima) veoma štetne posljedice. Nesuglasice ili prekidi mogu rezultirati objavljivanjem eksplicitnog sadržaja jedne osobe bez pristanka druge osobe, što dovodi do tzv. pornografije iz osvete. Kriminolozi Walker i Sleath definiraju osvetničku pornografiju kao dijeljenje seksualno eksplicitnih slika (uključujući fotografije) i/ili videozapisa bez pristanka, s temeljnom motivacijom povezanom s osvetom (Davidson *et al.*, 2019: 45).

Ova se Direktiva bavi značajnim prazninama u pravnim okvirima u državama članicama EU i ima za cilj uskladiti zakone za učinkovitu borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Sljedeća analiza bavi se faktorima koji su zahtijevali ovu Direktivu, sa posebnim naglaskom na njen član 5.

(a) Digitalno doba i novi oblici zlostavljanja

Dolazak digitalnog doba revolucionarizirao je komunikaciju i razmjenu informacija, ali je uveo i nove oblike zlostavljanja.² Dijeljenje intimnih slika ili videozapisa bez pristanka, često kao čin osvete, prisile ili poniženja, postalo je sveprisutan problem.³ Žrtve takvog zlostavljanja doživljavaju teške emocionalne, psihološke i socijalne posljedice, uključujući anksioznost, depresiju, društvenu izolaciju i, u nekim slučajevima, suicidalne ideje (Bates, 2016: 22-42).⁴ Brzo širenje i trajna priroda internetskog sadržaja pogoršavaju te štete, zbog čega je ključno rješavati ovaj problem kroz snažne zakonske mjere (Citron & Franks, 2014: 345-391).

(b) Nedosljedna pravna zaštita

Prije usvajanja Direktive (EU) 2024/1385, pravna zaštita od seksualnog zlostavljanja temeljenog na slikama/video sadržaju značajno se razlikovala među državama članicama EU. Neke su zemlje imale posebne zakone koji su kriminalizirali takvo ponašanje, dok su se druge

² Vid. tačku (18) Preambule Direktive.

³ Vid. tačku (17) Preambule Direktive.

⁴ Vid. t. (7) i (11) Preambule Direktive.

oslanjale na šire zakone o privatnosti ili uznemiravanju, koji su se često pokazali neprikladnima.⁵ Ova nedosljednost dovela je do rascjepkanog pravnog pejzaža u kojem su nivoi zaštite i mogućnost traženja pravne zaštite uveliko varirali zavisno od nadležnosti. Direktiva je bila neophodna za uspostavljanje jedinstvenog standarda, kojim se osigurava da sve države članice usvoje sveobuhvatne i učinkovite zakonske odredbe za zaštitu žrtava i pozivanje počinitelja na odgovornost.

(c) Specifičnost i jasnoća u kriminalizaciji

Član 5. Direktive posebno je značajan jer daje jasne i konkretne smjernice za kriminalizaciju distribucije intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka. Zahtijeva od država članica da osiguraju da se takvo ponašanje kriminalizira i odgovarajuće sankcioniše, odražavajući ozbiljnost krivičnog djela (član 5. stav 1. Direktive). Specifičnost člana 5. pomaže u uklanjanju dvosmislenosti koje su ranije postojale u nacionalnim zakonima, gdje bi žrtve mogle imati problema sa dokazivanjem štete ili namjere prema uopštenijim zakonima. Jasnim definiranjem krivičnog djela i njegovih elemenata, Direktiva omogućuje učinkovitije krivično gonjenje, ali i ostvarenje svrhe krivičnog prava – zaštita osnovnih prava i sloboda čovjeka i drugih osnovnih individualnih i opštih vrijednosti koje su ustanovljene ustavom i međunarodnim pravom.⁶

(d) Zaštita i podrška žrtvama

Osim kriminalizacije ponašanja, Direktiva naglašava važnost zaštite i podrške žrtvi. Nalaže državama članicama osigurati mehanizme za žrtve da povjerljivo i sigurno prijave krivična djela, bez straha od daljnje štete ili stigmatizacije.⁷ To uključuje pristup pravnoj pomoći, psihološkoj podršci i mjerama za uklanjanje ili blokiranje širenja materijala.⁸ Takve odredbe prepoznaju jedinstven i dubok uticaj „seksualnog zlostavljanja temeljenog na slikama“ na žrtve i imaju za cilj pružiti holistički odgovor koji se odnosi i na pravne i na psihološke potrebe.⁹

(e) Usklađivanje sa standardima ljudskih prava

Direktiva se usklađuje sa širim standardima ljudskih prava i obavezama na rodnu ravnopravnost i nediskriminaciju.¹⁰ Istanbulska konvencija, primjerice, zahtijeva od stranaka da usvoje mjere za sprječavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama, uključujući digitalne oblike zlostavljanja.¹¹ Donošenjem Direktive (EU) 2024/1385, EU jača svoju predanost poštovanju ovih standarda i osigurava da su zakoni država članica u skladu s međunarodnim obvezama u vezi s ljudskim pravima.

(f) Rješavanje rodno zasnovanog nasilja

⁵ Vid. t. (5) i (19) Preambule Direktive.

⁶ Kao što je, na primjer, tako određeno prema članu 1. stavu 2. KZ RS.

⁷ Vid. t. (29), (30), (34), (57) i (68) Preambule Direktive.

⁸ Vid. t. (39)-(42) Preambule Direktive.

⁹ Vid. t. (73), (74) i (78) Preambule Direktive.

¹⁰ Vid. tačku (6) Preambule Direktive.

¹¹ Vid. t. (3) i (4) Preambule Direktive.

Seksualno zlostavljanje temeljeno na slikama pretežno je oblik rodno zasnovanog nasilja koje nerazmjerno pogađa žene i djevojčice.¹² Direktiva priznaje tu stvarnost i nastoji je riješiti kroz rodno osjetljivu perspektivu. Priznaje da motivi koji stoje iza takvog zlostavljanja često proizlaze iz neravnoteže moći, mizoginije i pokušaja kontroliranja ili degradiranja žena. Posebno ciljajući na ovaj oblik nasilja, Direktiva doprinosi širim naporima u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja i promovisanju rodne ravnopravnosti.

Ukratko, nužnost Direktive (EU) 2024/1385 proizlazi iz činjenice da je potrebno da se riješi sveprisutno pitanje distribucije intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka u digitalnom dobu. Direktiva pruža jedinstven i sveobuhvatan pravni okvir za zaštitu žrtava, osigurava učinkovito krivično gonjenje počinitelja i koordinaciji usklađenja nacionalnih zakona sa međunarodnim standardima ljudskih prava. Na taj način pridonosi širem cilju borbe protiv nasilja nad ženama i promovisanju sigurnijeg i pravednijeg društva.

3. Dijeljenje intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka

Države članice EU (i naravno one koje to žele postati, uzimajući u obzir da je prema članu 288. Ugovora o funkcioniranju Europske unije, direktiva obavezujuća), sljedeće namjerno (umišljajno) postupanje trebaju inkriminisati kao kažnjivo djelo:

- (a) stavljanje slika, videozapisa ili sličnih materijala koji prikazuju seksualno eksplicitne aktivnosti ili intimne dijelove tijela osobe na raspolaganje javnosti putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija bez pristanka te osobe, ako je vjerovatno da će takvo postupanje toj osobi prouzrokovati ozbiljnu štetu;
- (b) izrada, manipulacija ili izmjena slika, videozapisa ili sličnih materijala tako da se na njima čini kao da je osoba uključena u seksualno eksplicitne aktivnosti i zatim njihovo stavljanje na raspolaganje javnosti putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija, bez pristanka te osobe, ako je vjerovatno da će takvo postupanje toj osobi prouzrokovati ozbiljnu štetu;
- (c) prijetnja prethodno navedenim postupanjem kako bi se osobu prisililo da izvrši ili prihvati određenu radnju ili se suzdrži od nje.

Izmjenama i dopunama KZ BDBiH iz marta 2024. godine, kao zasebna inkriminacija uvedeno je krivično djelo Zloupotreba snimka spolno pornografskog sadržaja (član 186a. KZ BDBiH). Navedena inkriminacija ima nekoliko oblika. Odredbom prvog stava člana 186a. KZ BDBiH inkriminisana je radnja stavljanja na raspolaganje trećoj osobi snimke spolno pornografskog sadržaja, koja je prvobitno snimljena uz pristanak pojedinca za ličnu upotrebu, a bez pristanka pojedinca učinjena dostupna drugima, odnosno trećim licima. Radi se prvom obliku ovog krivičnog djela. Radnja izvršenja se ogleda u stavljanju na raspolaganje trećem licu snimke spolno pornografskog sadržaja, a ključni elementi inkriminacije su: zloupotreba odnosa povjerenja

¹² Vid. tačku (10) Premabule Direktive.

i povreda privatnosti osobe. Subjektivnu stranu djela čini umišljaj, po pravilu, direktni. Za ovaj oblik djela predviđena je kazna zatvora u trajanju do tri godine.

I član 186a. stav (1) KZ BDBiH i član 5. stav 1. tačka (a) Direktive inkriminišu dijeljenje intimnog materijala. Međutim, član 186a naglašava zloupotrebu odnosa povjerenja i povrede privatnosti, dok je član 5. stav 1. tačka (a) Direktive šira u pogledu štete uzrokovane javnim širenjem takvog materijala.

Članom 186a. stavom (2) KZ BDBiH opseg se proširuje na, upotrebom informaciono-komunikacionih tehnologija (*information and communication technologies*, ICT) stvaranje, preinaku ili postojeći snimak spolno pornografskog sadržaja ili taj snimak upotrijebi kao pravi te time povrijedi privatnost lica na tom snimku, čime se ponovno krši privatnost prikazane osobe. Radnja izvršenja drugog oblika ovog krivičnog djela jeste stvaranje (izrađivanje novog), preinačavanje (postojećeg snimka) ili upotreba takvog snimka kao pravnog, uz pomoć ICT-a. Dakle, kažnjiva su i djela vezana uz tzv. *deepfake* pornografiju, gdje se modernom tehnologijom i manipulacijom eksplicitnog sadržaja digitalno mijenja slika ili snimka radi promjene lika ili stvaranja novog, manipulativnog sadržaja s ciljem narušavanja nečije privatnosti (Maskalan, 2023: 20).

Član 186a. stav (2) KZ BDBiH i član 5. stav 1. tačka (b) Direktive pokrivaju stvaranje (izradu) i mijenjanje (manipulaciju) slika i snimaka, odnosno video materijala i drugog sličnog materijala. Međutim, Direktiva posebno uključuje namjeru nanošenja ozbiljne štete, dodajući aspekt psihološke štete. Oba pravna okvira eksplicitno prepoznaju korištenje ICT-a u počinjenju ovog krivičnog djela, ističući njegov savremeni kontekst. Za ovaj oblik je predviđena kazna zatvora do tri godine. Odredba člana 186a. stav (3) KZ BDBiH se odnosi na širenje spolno pornografskog sadržaja širokoj publici putem ICT-a ili na drugi način uz pomoć kojeg je snimak postao dostupan široj javnosti, odnosno neodređenom broju lica. Za ovaj oblik je, također, predviđena kazna zatvora u trajanju do tri godine. Posebnom odredbom (član 186a. stav (4) KZ BDBiH) nalaže se oduzimanje snimaka i uređaja kojima je počinjeno ovo krivično djelo.

Član 5. stav 1. tačka (c) Direktivne uvodi dodatnu inkriminaciju prinude prijetnjama širenjem intimnog materijala, što nije izričito obuhvaćeno članom 186a KZ BDBiH. Obje odredbe naglašavaju nesaglasnu prirodu akata. Direktiva pridaje značajnu težinu vjerovatnoći nastupanja ozbiljne štete pojedincu, koja može uključivati psihološku, društvenu štetu i štetu ugleda. Naglasak Direktive na „ozbiljnu štetu“ i uključivanje prinude (prijetnje, *vis compulsiva*) odražavaju šire razumijevanje mogućih dejstava dijeljenja intimnog materijala bez pristanka. To uključuje ne samo povrede privatnosti, već i psihološku traumu i društvenu štetu koja se pojedincu može nanijeti. U kontekstu Direktive, „ozbiljna šteta“ odnosi se na značajna štetna dejstva koje dijeljenje intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka može imati na pojedinca. Ovaj koncept obuhvata različite dimenzije štete, uključujući psihološku, društvenu i reputacijsku štetu. S toga, kao ključne komponente „ozbiljne štete“ možemo izvojiti:

(a) *Psihološku štetu*

Žrtva može doživjeti ozbiljna emocionalne previranja, uključujući tjeskobu, osjećaj straha, depresiju i osjećaj povrijeđenosti i bespomoćnosti, što može dovesti do ozbiljnih stanja mentalnog

zdravlja kao što je posttraumatski stresni poremećaj (PTSP). Ovaj psihološki stres može značajno uticati na sposobnost žrtve da normalno funkcioniše u svakodnevnim aktivnostima, uključujući posao, obrazovanje i odnose sa drugima.

(b) Društvenu štetu

Žrtva se može suočiti sa društvenom izolacijom, što dovodi do izolacije od prijatelja, porodice i zajednice, što može rezultirati dubokim osjećajem usamljenosti i napuštenosti. Širenje intimnog materijala može prouzrokovati nepopravljivu štetu ličnim odnosima jer je povjerenje narušeno, a žrtvu mogu nepravredno osuditi ili okriviti oni koji su joj bliski. Ta se društvena šteta može proširiti na širu društvenu mrežu žrtve, otežavajući joj učešće u redovnim društvenim aktivnostima ili stvaranje novih odnosa.

(c) Šteta po ugled

Što se tiče povrede ugleda, žrtva može pretrpjeti javno sramoćenje i ponižavanje, što može značajno narušiti njezin društveni položaj i ugled. Objavljivanje intimnog materijala može uticati na profesionalni život žrtve, dovesti do gubitka posla, poteškoća u osiguravanju budućeg zaposlenja i štete profesionalnom kredibilitetu. Prožimajuća priroda interneta znači da materijal može ostati dostupan neograničeno dugo, uzrokujući dugotrajnu štetu ugledu žrtve i čineći izazovom ponovnu izgradnju ličnog i profesionalnog života.

(d) Ekonomska šteta

Ekonomski, žrtva može pretrpjeti financijske gubitke zbog nesposobnosti za rad, gubitka posla ili potrebe za promjenom karijere. Stresovi uzrokovani nasiljem mogu umanjiti sposobnost žrtve da djelotvorno obavlja svoj posao, što dovodi do smanjene produktivnosti i mogućeg gubitka posla. Osim toga, žrtva može imati značajne troškove u traženju pravnog lijeka i zaštite od daljnje štete, uključujući naknade za pravne postupke, troškove savjetovanja i potencijalne troškove preseljenja kako bi izbjegla stigmu i uznemiravanje.

(e) Šteta po tjelesni integritet

Šteta po tjelesni integritet i fizičko zdravlje žrtve još je jedan kritični aspekt, budući da emocionalna i psihološka nevolja može dovesti do problema sa fizičkim zdravljem, uključujući bolesti povezane sa stresom kao što su glavobolje, gastrointestinalni problemi i kardiovaskularna stanja. Intenzivna patnja uzrokovana takvim povredama također može povećati rizik od samoozljeđivanja ili suicidalnih tendencija, budući da se žrtva može osjećati preopterećenom povredom svoje privatnosti i posljedičnim društvenim, reputacijskim i ekonomskim posljedicama.

Uključivanje termina „ozbiljne štete“ u Direktivu naglašava ozbiljan i višestruk uticaj dijeljenja intimnog materijala bez pristanka. Osigurava da pravni okvir prepoznaje puni opseg potencijalne štete i pruža odgovarajuće pravne mehanizme i zaštitu za žrtve. Ističući „ozbiljnu štetu“, Direktiva nalaže državama članicama EU (i onima koje to teže postati) usvajanje strogih mjera za sprječavanje, rješavanje i kažnjavanje takvih prekršaja, odražavajući značajnu težinu tih društveno neprihvatljivih ponašanja koja vrijeđaju najznačajnije vrednote savremenog demokratskog društva. Ovo sveobuhvatno razumijevanje štete naglašava potrebu za snažnom

pravnom zaštitom i sustavima podrške za žrtve, osiguravajući da se pravda bavi ne samo samim činom, već i dubokim posljedicama koje ono podrazumijeva.

Značajno je osvrnuti se na koncept „zloupotrebu odnosa povjerenja“. Naime, član 186a. KZ BDBiH prepoznaje aspekt „izdaje“, koji je kritičan u mnogim slučajevima koji uključuju intimni materijal. Ovaj element naglašava veoma ličnu prirodu krivičnog djela. Naglasak je na zaštiti povjerenja i postojanju pristanka. Osnovnim oblikom ovog krivičnog djela kažnjava se onaj ko zloupotrijebi odnos povjerenja na način da snimku seksualno eksplicitnog sadržaja, izvorno stvorenu uz pristanak i za ličnu uporabu, bez pristanka snimljene osobe učini dostupnom trećoj osobi, čime povrijedi njezinu privatnost. Djelo je definisano kao materijalno kazneno djelo koje zahtijeva nastanak posljedice koja vrijeđa privatnost; ako nema posljedica, nema ni krivičnog djela. Zaštita povjerenja očituje se u zahtjevu kumulativnog izostanka pristanka snimljene osobe da se snimka učini dostupnom trećoj osobi (Roksandić, 2021: 460).

Dok član 186a. KZ BDBiH i član 5. Direktive imaju za cilj rješavanje pitanja dijeljenja intimnog materijala bez pristanka, Direktiva nudi širi pristup koji je više usmjeren na potencijalnu štetu koja može nastati oštećenom, odnosno žrtvi. Uključuje dodatne odredbe za primjenu prinude i nalaže kriminalizaciju radnji koje bi mogle prouzrokovati ozbiljnu štetu. Ovaj širi opseg odražava sveobuhvatan pristup zaštiti pojedinaca od višestruke štete takvih krivičnih djela, dok član 186a. KZ BDBiH naglašava zloupotrebu povjerenja i povredu privatnosti koja je svojstvena tim djelima. Odredbe Direktive mogu u tom smislu mogu poslužiti kao mjerilo za doradu nacionalnih zakona – konkretno KZ BDBiH – kako bi se obuhvatio cijeli spektar štete uzrokovane ovim savremenim krivičnim djelima.

Svrstavanjem krivičnog djela iz člana 186a. KZ BDBiH u grupu krivičnih djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina ističe se nekoliko bitnih aspekata koji se odnose na prirodu i težinu krivičnog djela. Prije svega, svrstavanjem ovog djela u grupu krivičnih djela protiv slobode i prava naglašava se zaštita autonomije i privatnosti pojedinca. Širenje intimnog materijala bez pristanka predstavlja ozbiljno zadiranje u privatnost, potkopavajući pravo pojedinca na kontrolu vlastitog tijela i ličnih podataka. Ova klasifikacija ukazuje na važnost zaštite ličnih granica i prava na privatni život, što su temeljna ljudska prava priznata međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava. Ova klasifikacija također naglašava uticaj koji ovo krivično djelo može imati na ljudsko dostojanstvo. Kriminalizirajući radnje koje degradiraju, ponižavaju i iskorištavaju pojedince, krivičnopravni okvir prepoznaje intrinzičnu vrijednost i dostojanstvo svake osobe. Neovlašteno dijeljenje intimnog materijala ne samo da narušava privatnost, već i izlaže pojedince javnom nadzoru i osudi, oduzimajući im dostojanstvo. Klasifikacija odražava i prepoznavanje dinamike moći i kršenja povjerenja svojstvenih ovim krivičnim djelima. Često počinitelj zloupotrebljava položaj od povjerenja ili iskorištava ranjivu vezu za dobijanje i širenje intimnog materijala, Svrstavanje ovog djela u kaznena djela protiv slobode i prava ukazuje na holistički pristup zaštiti ljudskih prava. Priznaje da kršenje privatnosti i lične autonomije nije samo lično ili moralno pitanje, već pravni i društveni problem koji zahtijeva ozbiljne pravne (zakonodavne) mjere. Ovaj pristup integrira zaštitu ličnog integriteta sa širim načelima ljudskih prava, osiguravajući da su pojedinci zaštićeni od postupaka koji značajno ugrožavaju njihovu slobodu i

prava. Konačno, ova klasifikacija ima funkciju odvratanja, signalizirajući društvu da su takva kršenja teške povrede društvenog i pravnog sistema sa značajnim pravnim posljedicama.

Članom 170a KZ RS inkriminisana je Zloupotreba fotografije ili video-zapisa polno eksplicitnog sadržaja. Kao i u slučaju inkriminacije u KZ BDBiH, i ovo krivično djelo ima nekoliko oblika, koji se, u svojoj suštini, poklapaju. Odredbom člana 170a. stav (1) inkriminirano je činjenje dostupnim trećim licima intimnog materijala (u vidu fotografije ili video-zapisa) bez pristanka, a koji je izvorno stvoren uz pristanak za ličnu upotrebu. Za ovaj oblik djela KZ RS predviđa kaznu zatvora u trajanju od dvije godine. Odredba člana 170a. stav (2) KZ RS tiče se stvaranja (izrada) ili preinake postojeće fotografije ili snimka polno eksplicitnog sadržaja drugog lica i taj snimak upotrijebi kao pravi i time povrijedi privatnost drugog lica. I za ovaj oblik djela zapriječena je kazna zatvora do dvije godine. Član 170a. st. (1) i (2) se poklapaju sa članom 5. stavom 1. t. (a) i (b) Direktive u pogledu inkriminacije distribucije intimnog sadržaja bez pristanka. Međutim, ne sadrže pojam „ozbiljne štete“, ali sadrže koncept „zloupotrebe povjerenja“ i „povrede privatnosti drugog lica“. Odredba člana 170a. stava (3) propisuje da ako je djelo počinjeno putem kompjuterskog sistema ili kompjuterske mreže ili na drugi način kojim je omogućeno da fotografija ili snimak postanu dostupni većem broju lica, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do tri godine. Ovdje vidimo da je KZ RS, kod ovog oblika djela, postavio posebni minimum kazne, za razliku od KZ BDBiH u istom slučaju. Kao i kod KZ BDBiH, predviđa se posebnom odredbom (član 170a. stav (4) KZ RS) oduzimanje materijala – fotografija, snimaka i sredstava kojima je krivično djelo izvršeno.

Usklađivanje člana 170a. KZ RS sa Direktivom opravdano je zajedničkim ciljevima zaštite privatnosti pojedinaca i ublažavanja štete uzrokovane distribucijom intimnog materijala bez pristanka. Fokus na ICT, kao i kod KZ BDBiH, odražava savremeno razumijevanje načina na koji se ova krivična djela čine, osiguravajući da pravni okviri ostanu relevantni i učinkoviti. Međutim, naglasak Direktive na „ozbiljnoj šteti“ i uključivanje prijetnji kao zasebnog (oblika) krivičnog djela naglašava napredan pristup zaštiti žrtava i rješavanju prisilnog ponašanja. Uključivanje ovih elemenata moglo bi ojačati član 170a. KZ RS, osiguravajući sveobuhvatan pravni odgovor na ova ponašanja. Za razliku od Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, zakonodavac u republici Srskoj svrtao je ovog krivično djelo u grupu krivičnih djela protiv spolnih sloboda. Razlog takvoj odluci možda možemo pronaći u suštini ovog krivičnog djela, odnosno u neovlaštenoj distribuciji ili manipulaciji seksualno eksplicitnim materijalom. Takvi postupci neposredno zadiru u seksualnu autonomiju pojedinca i kontrolu nad vlastitim seksualnim (bilježenim) sadržajem i aktivnostima. Distribuiranjem ili manipuliranjem intimnim sadržajem bez pristanka, počinitelj krši pravo žrtve na odluku o tome kako i kada će dijeliti svoj seksualni život i identitet, čime narušava njen seksualni integritet. Također, dijeljenje intimnog materijala bez pristanka predstavlja ozbiljno narušavanje privatnosti, posebno u pogledu nečijeg seksualnog života. Ova „invazija“ na privatnost može imati duboke psihološke i emocionalne posljedice, slične drugim oblicima seksualnog nasilja. Svrstavanje djela iz člana 170a. KZ RS u grupu krivičnih djela protiv spolnog integriteta, možemo reći, svjesna je i opravdana odluka zakonodavca. Priznaje ozbiljno kršenje seksualne autonomije i privatnosti, značajnu psihološku i društvenu štetu nanесenu žrtvama, te je u skladu sa širim pravnim i etičkim razmatranjima.

Direktiva insistira da se krivično djelo iz člana 5. (kao i sva druga krivična djela u njoj predviđena) kažnjavaju učinkovitim (djelotvornim), proporcionalnim (srazmjernim) i odvraćajućim kaznama.¹³ Ovaj tripartitni zahtjev naglašava višestruki pristup kažnjavanju počinitelja.

Prvo, pojam „učinkovit“ (odnosno „djelotvoran“) ukazuje na to da bi kazne trebale postići primarne ciljeve krivičnog pravosuđa, kao što su odvraćanje, rehabilitacija i odmazda. Učinkovita (djelotvorna) kazna stoga bi trebala pridonijeti prevenciji budućih izvršenja krivičnih djela, bilo onesposobljavanjem počinitelja ili odvraćanjem potencijalnih počinitelja od sličnog ponašanja (Tonry, 2011).

Drugo, načelo srazmjernosti (proporcionalnosti) zahtijeva da težina kazne mora odgovarati težini krivičnog djela i krivnji počinitelja. To je u skladu sa širim načelom pravde koje nalaže ravnotežu između počinjenog krivičnog djela i izrečene kazne, osiguravajući da kazna nije ni pretjerano blaga ni neopravdano oštra (Ashworth, 2010: 104-106).

Na kraju, „odvraćajuće“ kazne su one koje služe obeshrabrivanju i pojedinačnog počinitelja i šire javnosti od učešća u kriminalnim aktivnostima. To znači da bi kazne trebale biti dovoljno stroge da djeluju kao sredstvo odvraćanja, čime se smanjuje vjerovatnost recidivizma i promoviše opšte odvraćanje, odnosno da ima opšti odvraćajući efekat (Von Hirsh, 1993).

Također, Direktiva predviđa da sankcija, odnosno krivično djelo iz člana 5. treba da bude kažnjivo kaznom zatvora od najmanje jedne godine, pri čemu gornja posebna granica nije postavljena.¹⁴ Sankcije koje predviđaju odredbe član 186a. KZ BDBiH i član 170a. KZ RS djelomično se uklapaju u Direktivi postavljeni okvir. Za osnovne oblike djela iz člana 186a. st. (1) i (2) KZ BDBiH i člana 170a. st. (1) i (2) KZ RS predviđaju kao kaznu za počinitelja djela kaznu zatvora ali u trajanju do tri godine (KZ BDBiH), odnosno dvije godine (RS). U KZ RS za poseban oblik djela (poseban zbog sredstava za izvršenje – ICT) predviđa kaznu zatvora u trajanju od jedne do tri godine (čime se poklapa sa zahtjevom iz Direktive u pogledu kažnjavanja). Kako bi se KZ BDBiH i KZ RS potpuno uskladili sa Direktivom, potrebno je da zakonodavac u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj postavi posebni minimum kazne zatvora za osnovne oblike djela iz člana 186a. st. (1) i (2) KZ BDBiH i člana 170a. st. (1) i (2) KZ RS.

Isto ili slično krivično djelo sa onim koji sadrži član 5. Direktive, odnosno dijeljenje intimnog ili manipuliranog sadržaja, nije inkriminisano u KZ FBiH.

4. Zaključak

Usklađivanje krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine s Direktivom (EU) 2024/1385 predstavlja značajan korak ka rješavanju sveprisutnog problema distribucije intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka. Kako analiza otkriva, iako je Bosna i Hercegovina – odnosno dvije jursidikcije u Bosni i Hercegovini – napravila hvalevrijedan napredak

¹³ Vid. član 10. stav 1. Direktive.

¹⁴ Vid. član 10. stav 4. Direktive.

uključivanjem određenih krivičnih djela u vezi sa zloupotrebom seksualno eksplicitnog sadržaja, kritični nedostaci ostaju. Direktiva nalaže sveobuhvatne mjere koje ne samo da kriminaliziraju takve radnje, već i osiguravaju čvrste mehanizme podrške i zaštite za žrtve.

Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine kroz član 186a. daje primjer namjenskog pristupa inkriminirajući različite oblike zloupotrebe i distribucije intimnog sadržaja. Međutim, nedosljednosti između nacionalnog zakonodavstva i zahtjeva Direktive, posebno u pogledu opsega definiranih šteta, naglašavaju potrebu za daljnjim doradom zakonodavstva. Konkretno, naglasak Direktive na vjerovatnosti nanošenja značajne (ozbiljne) štete i uključivanje prijetnji kao kažnjivog djela naglašava potrebu za širim pravnim okvirom koji je više usmjeren na žrtve. Slično tome, Krivični zakonik Republike Srpske sadrži odredbe koje se odnose na dijeljenje intimnog materijala bez pristanka, što dodatno pokazuje predanost borbi protiv ovog oblika zlostavljanja. Međutim, Federaciji Bosne i Hercegovine nedostaju konkretne odredbe za rješavanje ove društveno opasne pojave, naglašavajući značajne razlike u pravnoj zaštiti među različitim jurisdikcijama unutar zemlje. Nepostojanje izričitih odredbi u KZ FBiH znači da žrtve u ovoj jurisdikciji nemaju isti nivo pravne zaštite i pomoći, što stvara hitnu potrebu za usklađenim zakonodavnim reformama.

Kako bi se u potpunosti uskladila s Direktivom (EU) 2024/1385, Bosna i Hercegovina mora poboljšati svoje zakonske odredbe kako bi sveobuhvatno riješila sve oblike distribucije intimnog materijala bez pristanka. To uključuje izričito prepoznavanje psihološke i socijalne štete nanesene žrtvama i osiguravanje mehanizama za brzo uklanjanje takvog sadržaja s digitalnih platformi. Štoviše, implementacija sustava podrške, kao što su povjerljivi kanali za prijavu i psihološka pomoć, ključna je u pružanju holističke zaštite žrtvama.

Zaključno, tekući zakonodavni napori u Bosni i Hercegovini pokazuju predanost usklađivanju sa standardima EU. Međutim, postizanje potpune usklađenosti zahtijeva višestruki pristup koji ne samo da kažnjava počinitelje već i daje prioritet dobrobiti i pravima žrtava. Kroz kontinuiranu reformu zakonodavstva i poštovanje međunarodnih standarda za zaštitu ljudskih prava, Bosna i Hercegovina može podsticati pravno okruženje koje se učinkovito bori protiv rodno zasnovanog nasilja i štiti dostojanstvo i privatnost svih pojedinaca.

5. Literatura

Ashworth, A. (2010). *Sentencing and Criminal Justice, Fifth Edition*. Cambridge University Press.

Bates, S. (2016). Revenge Porn and Mental Health: A Qualitative Analysis of the Mental Health Effects of Revenge Porn on Female Survivors, *Feminist Criminology*, 12(1)/2016: 22-42.

Citron, D. K. & Franks, M. A. (2014). Criminalizing Revenge Porn, *Wake Forest Law Review*, 49(2)/2014: 345-391.

Davidson, J., Livingstone, S., Jenkins, S., Gekoski, A., Choak, C., Ike, T. & Phillips, K. (2019). *Adult Online Hate, Harassment and Abuse: A Rapid Evidence Assessment*. London: University of

East London, UK Council for Internet Safety & London School of Economics and Political Sciences.

Dimovski, D. (2023). Osvetnička pornografija – kriminološki i krivičnopravni aspekt, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 62(98)/2024: 155-174.

Maskalan, Kim. (2023). *Osvetnička pornografija* (diplomski rad). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

McGlynn, C. & Rackley, E. (2017). Image-Based Sexual Abuse, *Oxford Journal of Legal Studies*, 37(3)/2017: 534-561.

Roksandić, S. (2021). Šesta novela Kaznenog zakona – uvođenje virtualnih valuta i „osvetnička pornografija“ te dodatna zaštita odnosa povjerenja, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 28(2)/2021: 437-472.

Tonry, M. (2011). *Punishing Race: A Continuing American Dilemma*. Oxford University Press

Von Hirsch, A. (1993). *Censure and Sanctions*. Oxford University Press

Ugovor o funkcioniranju Europske unije (Pročišćena verzija), „Službeni list Europske unije“, br. C 202/47-199, 7. 6. 2016.

Direktiva (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. maja 2024. godine o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Službeni list Europske unije“, Serija L, 25. 5. 2024.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/2003, 32/2003 – ispravka, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023 .

Krivični zakonik Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/2017, 104/2018 – odluka Ustavnog suda, 15/2012, 89/2021, 73/2023 i „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 9/2024 – odluka Ustavnog suda BiH.

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije BiH“, br. 37/2003, 21/2004 – ispravka, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.

Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 19/2022 – prečišćeni tekst, 3/2024 i 14/2024.